

paremmin tunnetaan hänen tyttärensä Margit Borg-Sundman, joka esiintyi 1960-luvulla Hannu Salaman kiihkeänä kriitikkona ja oli kansanedustajana tämän jumalanpilkkaioikeudenkäynnin käynnistymisen keskeinen taustavaikuttaja.

Suodenjoki sivuaa kysymystä Urjalan kristillisen työväenliikkeen uskonnollisista taustoista ja viittaa siihen, että monet siihen liittyneistä olivat lähtöisin joko evankelisista tai Hannulan herätyksestä. Evankelisen liikkeen suhde politiikkaan jää ymmärrettävästi tässä yhteydessä kuitenkin vain sivuteemaksi. Suodenjoki käsittelee myös uskontoa vaaliteemana ensimmäisissä eduskuntavaaleissa 1907. Suodenjoken havaintojen mukaan monet agitatorit välttelivät ongelmalliseksi koettua uskontoteemaa äänestäjien mahdollisia reaktioita peläten.

Eduskuntavaali-tema jää väitöskirjassa kuitenkin ontoksi, sillä yksi on joukosta poissa: suutari Vihtori Lindholm. Syynä Lindholmin unohtumiseen lienee hänen joutumisensa syrjään suurlakkojen aikaisten ilmiantojen vuoksi. Lindholm säilytti jäsenyytensä liikkeessä, muttei enää pystynyt vaikuttamaan sen toimintaan entiseen tapaan. Lindholm ei myöskään ollut ehdokkaana ensimmäisissä eduskuntavaaleissa, eikä itsekään juuri viittaa niihin. Perustellusti voidaan kysyä, olisiko tutkimus pitänyt päättää tähän käänteeseen.

Lindholmin nouseminen parrasvaloihin loppuvuodesta 1907 perustelee kuitenkin jatkoa. Lindholm joutui käräjille viinan salakaupasta. Tämä oli ristiriidassa työväenliikkeen tavoitteiden kanssa: se kannatti yleisen kieltolain säätämistä, minkä kanssa viinan salakauppa luonnollisesti sopi huonosti yhteen. Myös Lindholmin lukuisat naisseikkailut aiheuttivat ärtymystä työväenliikkeeseen äskettäin liittyneissä naisissa. Lindholmin maine ”keltovotonta perhe-elämää viettäneenä ja väkivaltaan taipuvaisena henkilöinä” kompromettoi myös työväenliikettä. Kaikki tämä johti ”ominen” kuritoimenpiteisiin Lindholmia

kohtaan. Osalle tovereitaan hän lienee ollut kuitenkin enemmän koominen rötöstelijä ja murheenkryyni kuin vakava ongelma.

Kiihtämisen kulttuuri ja ”omapäisyys” sopivat hyvin kuvaamaan suutari Vihtori Lindholmia ja hänen kauttaan avautuvaa varhaisesta työväenliikettä. Hän oli kiistatomaasti kuriton rettelöitsijä ja ”kyläoriginelli” kaikilla elämänoilla. Voidaan kuitenkin kysyä, mitä kurittomuus hänen tapauksessaan oikeastaan tarkoitti. Vaimonsa pahoinpitely ja siitä langetettu tuomio sekä edellä mainitut ongelmat naissuhteissa, viinan salakauppa ja perätön ilmianto ovat kuitenkin eri asioita kuin tietoinen poliittinen toiminta. Mentaalisesti niitä kuitenkin yhdistää vahva riippumattomuus kaikista auktoriteeteista. Urjalan suutari oli itsenäinen toimija kaikilla elämän aloilla, hyvässä ja pahassa. Juuri sellaisena hän oli varhaisessa työväenliikkeessä vahva ”tyypillinen poikkeus”.

ESKO M. LAINE
DOS., HELSINKI

AHTI LAMPINEN

**Näkymätön tulee esiin:
Kohti uutta informaatiolle,
kontekstiriippuvuudelle
ja vuorovaikutukselle rakentuvaa maailmankuvaa.
Helsinki: Omakustanne
2009. 196s.**

Ahti Lampinen hahmottelee systemaattisen teologian alaan kuuluvassa väitöskirjassaan maailmankuvaa, joka ottaisi vakavasti nykytieteen antimekanistiset ja antideterministiset piirteet. Suomalaisista filosofeista ja tutkijoista vastaavaa keskustelua ovat viime vuosina käyneet Tarja Kallio-Tamminen ja Paavo Pylkkänen – Kullervo Rainiota tai edesmennyttä K. V. Laurikaistakaan unohtamatta.

Lampisen mukaan ”tieteellinen maailmankuvamme on muutosvai-

heessa” (s. 8). Maailmankuvaamme on näihin aikoihin asti hallinnut ”mekanistis-deterministinen” tai ”karteesiolainen viitekehys”, jonka juuret johtavat uuden ajan alkuun ja tieteen syntyyn. Lampisen väitöskirja ei kuitenkaan ole historiallinen esitys vaan eri tieteenalojen tuloksia filosofisesti kommentoiva työ. Tästä systemaattisesta lähtökohdasta onkin yllättävää, ettei Lampinen määrittele työnsä alussa tarkemmin maailmankuvan käsitettä. Lukija jää niin ikään kysymään, mitä kirjoittaja täsmällisemmin ottaen tarkoittaa ”mekanistis-deterministisellä” ja ”karteesiolaisella” viitekehyksellä. Ketkä filosofit ja tieteilijät tällaista maailmankuvaa kannattavat? Toki nämä käsitteet selvenevät työn edetessä, mutta tutkimuksen alussa olisi voinut harjoittaa enemmän käsitelmäärittelyä.

Lampinen lähtee väitöskirjassaan liikkeelle kvanttimekaniikan tulkinnan kysymyksistä. Juuri kvanttimekaniikka on Lampiselle uuden maailmankuvan perusta, koska se osoittaa maailman perimiltään ei-ennustettavaksi ”fluxiksi”, jossa kaikki vaikuttaa kaikkeen. Kirjoittaja kritisoi kvanttimekaniikan kööpenhaminalaista tulkintaa, joka on sinänsä ansiokkaasti korostanut kvanttimekaanisen ”koko-naissysteemin” (mittaajan, mittalaitteen ja mitattavan kvanttikohteen) ykseyttä. Tämä tulkinta on kuitenkin liian epistemologinen. Lampinen hahmottelee ontologisempaa viitekehystä, jossa keskeisessä roolissa ovat kvanttisysteemin alku- ja reunaehdot. Klassisessa fysiikassa kokeen tekijä asettaa systeemille reunaehdot, minkä ansiosta hän voi hallita ja kuvata tapahtumia tarkasti. Kvanttifysiikassa systeemillä on omat, tutkijan ehdoista riippumattomat reunaehdot, jotka ikään kuin erkanevat tutkijan asettamista ehdoista. Esimerkiksi superpositiotilassa hiukkaset ovat määrittelemättömässä tilassa. Lampisen mukaan juuri reunaehtoista syntyy pysyviä systeemejä suhteessa niistä erilli-

seen ympäristöön (s. 44). Hän viittaa tässä yhteydessä David Bohmin kvanttimekaniikan tulkintaan ja yhdistää reunaehdot Bohmin aktiivisen informaation käsitteeseen.

Lampiselle kvanttitaso reunaehdot ovat siis (mikro)maailmaan itseensä kuuluvia tekijöitä. On huomattava, että Bohmin tulkintaa kvanttimekaniikasta pidetään deterministisenä näkemyksenä, piilomuuttujateorianä. Jos siis Lampinen ymmärtää kvanttitaso tapahtumien reunaehdot bohmilaisena informaationa, on hänenkin tulkintansa mikromaailmasta lopulta deterministinen. Toisaalta Bohmin fysikaalinen maailmankuva on holistinen, koska informaatioaaltojen vaikutus ei riipu etäisyydestä, vaan niiden muodosta. Siksi ihmettelen Lampisen torjuvaa puhetta mekanistis-deterministisestä maailmankuvasta; eikä hänen bohmilaisena holistina pitäisi kritisoida pikemminkin mekanistis-atomistista viitekehystä? Myös holistinen maailmankuva voi olla deterministinen.

Lampinen jatkaa reunaehtojen ja kontekstin merkityksen tutkimista biologian tasolla. Hän kuvaa biologisia järjestelmiä dynaamisina systeemeinä, joiden ymmärtämisen kannalta ratkaisevaa ei ole fyysisen taso vaan organismien struktuuri ulkoisine ympäristöineen ja genotyyppisiin sisältyvine alkueteineen. Tässä vaiheessa mukaan tulee yhä vahvemmin informaation käsite. Lampiselle biologinen informaatio ei ole pelkkä merkkijonoihin liittyvä, informaatioteoreettinen (syntaktinen) ”yllätyksellisyys” mita. Biologisessa informaatiossa on semanttinen aspekti, koska organismin toiminta ja reaktiot edellyttävät oikeanlaista ympäristöä, siis ”tulkitsijaa”. Informaatio on kontekstiriippuvaista; geenien vaikutus toteutuu vain oikeanlaisessa ympäristössä. Tässä yhteydessä Lampinen viittaa mm. Bernd-Olaf Küppersiin ja Gregory Batesoniin.

Lampisen seuraava askel herättää enemmän kysymyksiä. Hän hahmottelee erityisesti Konrad Lorenziin tukeutuen evolutionaaris-

ta tietoteoriaa. Siinä pyritään ”ylittämään yksi kartesiolaiseen dualismiin olennaisesti liittyvä rajoitus: käsitys, että tieto on ihmisen yksityisomaisuutta” (s. 67). Perinteinen käsitys tiedosta on edellyttänyt (kielellistä) ”tietäjää”, jolla on rationaalinen tietoisuus. Kuitenkin Lampisen mukaan orgaanisella systeemilläkin täytyy olla itsestään ja ympäristöstään sisäinen malli; organismilla on siis jossain mielessä ”tietoa”. Siten organismin ja sen ympäristön vuorovaikutusta ei voi kuvata ”vain syiden ja seurausten kausaalisten tekijöiden avulla. Kuvaukseen on välttämättä otettava mukaan myös informaatioprosessit” (s. 67). Tässä vaiheessa lukija jää odottamaan tiedon ja informaation käsitteiden tarkempaa analysoivaa erottelua. Haluaako Lampinen naturalistisesti palauttaa kaiken tiedon informaatioksi? Toisaalta hän näyttää erottavan informaation kausaalista suhteista. Mistä informaatio siis lopulta koostuu? On liian vahvaa väittää, että millä tahansa organismilla olisi ympäristöstään tietoa vain sen takia, että sillä on sisäinen malli, joka representoi tuota ympäristöä.

Lampinen jatkaa tutkimusmatkaansa kuvaamalla evoluutiota informaatioprosessina ja etenemällä sen jälkeen yksilönkehitystarkastelun kautta käyttäytymisgenetiikkaan ja ihmisen tiedollisten toimintojen tutkimiseen. Tällä matkalla ovat keskeisiä informaation, merkityksen ja kontekstin käsitteet. On selvää, että näin laajojen tieteenalojen tarkastelu ei voi mennä kovin syvälle. Tämä huomioiden Lampinen selvittää tehtävästään sangen hyvin. Koska tarkastelut ulottuvat useiden tieteiden alueelle, korostuu lähteiden valinta ja valinnan motivointi. Esimerkiksi biologiasta – geneistä, ympäristöstä, informaatiosta – on olemassa sen verran laaja keskustelu, että tekijä olisi voinut perustella paremmin lähteidensä valintaa. Nyt mukana on aika paljon myös suomenkielisiä aineistoa.

Mikä on edellä mainittujen peruskäsitteiden eli informaation,

merkityksen ja kontekstin suhde Lampisen työssä? Evoluutiota tarkastellessaan Lampinen vetoaa Bernd-Olaf Küppersiin, jonka mukaan ei voi olla informaatiota tuottava algoritmia; informaatiota ei siis voi syntyä tyhjästä (s. 90–91). Mutta eikö juuri evoluutioteoria osoita, että ”informaatiota” voi syntyä ei-algoritmisesti, satunnais-mutaatioiden kautta? Toisaalta informaation ja merkityksen ilmeneminen edellyttää Lampisen mukaan kontekstia. Jos tämä ymmärretään siten, että konteksti on välttämätön ehto informaatiolle, on kysyttävä, mistä konteksti kulloinkin koostuu ja mikä sen ontologinen rooli on. Lampiselle konteksti (reunaehdot) ovat maailmaan itseensä kuuluva ontologinen elementti. Kyse ei ole vain ihmisen kulloinkin asettamista epistemologisista ehdoista (s. 173). Mutta jos konteksti koostuu erillisistä olioista ja tapahtumista ja nämä voivat puolestaan olla informaation välittäjiä – miksi eivät voisi? – niin niilläkin on oltava oma kontekstinsä. Tällöin uhkana on päättymätön regressi.

Ongelma voidaan ratkaista väittämällä, että todellisuuden alkeistasolla on olioita tai voimia, jotka ovat informaation perusyksiköitä ja jotka eivät tarvitse erillistä kontekstia ilmentääkseen informaatiota. Tällaiseen ratkaisuun päätyy mm. filosofi David Chalmers, joka sitoo informaation kausaalisiin voimiin. Lampinen ei kuitenkaan viittaa työssään Chalmersiin. Ratkaisu tuntuisi olevan hänelle liian atomistinen, mutta toisaalta hänen oma vastauksensa kysymykseen jää epäselväksi. Hän viittaa David Bohmin ”implikaatin järjestyksen” ajatukseen, jonka mukaan maailmankaikkeuden voimien välittämä informaatio on kietoutunut kokonaisuudeksi. Tällöin mikä tahansa kosmoksen osa välittää informaatiota kaikista muista osista. Tämän radikaalin ratkaisun mukaan informaatio ja merkitys ovat koko maailmankaikkeuden, sen kokonaisuuden, ominaisuuksia. Toisaalta Lampinen kuvaa ”uuden viitekehityksen”

mukaista käsitystä informaation synnystä siten, että ”informaatio-tasolle” syntyy tekijä, joka sitoo reaali-tason elementtejä toisiinsa” (s. 180). Tässä Lampinen näyttää tukeutuvan tasoajatteluun: perustasolta emergoituu uusi informaatio-taso, joka puolestaan ohjaa reaali-tason tapahtumia.

Lampinen ei – ikävä kyllä – tutki emergenssin käsitettä työssään. On ilmeistä, että hän kannattaa eräänlaista emergentismiä, jonka avulla hän haluaa torjua ”kartesiolaisen” reduktionismin. Maailma koostuu erityyppisistä tasoista, joita määrittelevät erilaiset reunaehdot. Kul-lakin tasolla omat lainalaisuutensa, joita ei voi palauttaa muihin alemman tason, esimerkiksi fysiikan lakeihin. Ylemmän tason selitykset eivät redusoidu alemman tason selityksiin. Näin kuvattuna useimmat filosofit ja tieteilijät voisivat hyväksyä Lampisen väitteet. Mutta kuinka radikaaleja hänen teesinsä lopulta ovat? Hänelle konteksti/reunaehdot ja informaatio (ja epäilemättä merkityksetkin) ovat maailmaan kuuluvat ontologinen piirre. Tarkoittaako tämä, että kullakin tasolla maailmassa – erityisesti fysi-kaalisella, biologisella, mentaaliselä tasolla – on omat lakinsa ja sen lisäksi ne ovat *ontologisesti* itseenäisiä? Tämä olisi radikaalia emergentismiä enkä usko Lampisen sitä kannattavan. Toisaalta olisi ollut erittäin kiinnostavaa lukea, kuinka hän yhdistää tietoisuuden tosiasian uuteen viitekehysteensä. Mikä on tietoisuuden paikka maailmassa? Tietoisuutta on vaikea ymmärtää pelkkänä naturalistisesti analysoituna informaationa.

Kaiken kaikkiaan Ahti Lampisen työ sisältää kiinnostavia huomioita keskeisistä luonnonfilosofisista kysymyksistä. Ankarammalla käsitelmäärittelyllä ja keskittymällä lähemmin tiettyihin teemoihin tekijä olisi kuitenkin päässyt analyysisään syvemmälle.

LEO NÄREAO
DOS., HELSINKI

ANNI PESONEN & KIRSI VALKAMA

Arkielämä Raamatun aikaan: Juudan kylistä roomalaisiin kaupunkeihin. Helsinki: Kirjapaja 2010. 285 s.

Anni Pesonen ja Kirsi Valkama ovat kirjoittaneet kiinnostavan kirjan arkielämästä Raamatun aikaan. ”Raamatun ajan” he määrittelevät kahdella tavalla ajaksi, jolloin Raamatun kuvaamat ihmiset elivät ja jolloin Raamatun tekstit syntyivät. Näin ollen eräänlaiseksi kompromissiksi ajoituksen suhteen tulee Vanhan testamentin osalta aika varhaisesta rautakaudesta noin 1200-luvulta eKr. hellenistiselle ajalle 100-luvun puoliväliin eKr. ja Uuden testamentin osalta aika kristinuskon syntyajoista 100-luvulle jKr. Kirjan maantieteellinen raja-alue käsittää Vanhan testamentin osalta erityisesti Palestiinan (kartta Palestiinasta kuningasajalla s. 38) ja Uuden testamentin osalta Rooman valtakunnan kaupungit, ”joissa Uuden testamentin kirjoitukset todennäköisesti luotiin” (s. 7; kartta Rooman valtakunnan itäpuolesta Uuden testamentin kirjoitusajaksi s. 218). Palestiinan arkeologiset kaudet esitellään selkeänä kaaviona (s. 27). Myös kirjan kuvitus havainnollistaa arkisia elämänilmiöitä kiinnostavien yksityiskohtien esimerkiksi keramiikka-astioiden (s. 24), öljypuristimen (s. 64) ja jauhinkivien (s. 109) avulla.

Kirjan parasta antia on sen sosiaalishistoriallinen näkökulma: arkisten elämänilmiöiden ja väestöhistorian suurten linjojen kuvaaminen ja kuvittaminen yksittäisten, usein nimenomaan Raamattuun viittaavien esimerkkien avulla. Monet esimerkeistä luovat kiinnostavaa ajankuvaa Raamatun tekstien takana olevasta maailmasta. Valittu otsikko ja lähdemateriaali asettavat kirjalle kuitenkin suuria haasteita, joista kirjoittajat ovat olleet hyvin tietoisia muun muassa todetes-

saan, että Raamattua ei ole kirjoitettu sosiaalishistorian lähdemateriaaliksi (s. 15).

Koska kirjoittajat eivät ole halunneet tehdä kirjastaan yksittäisten arkielämään viittaavien raamatunkohtien kommentaaria, suurin osa kirjan tekstistä ei lopultaakaan varsinaisesti kohdistu mihinkään tiettyyn Raamatun tekstiin, paikkaan tai yhteisöön. Tämä saattaa tuottaa Raamatun *tekstien sosiaalishistoriaa* etsivälle lukijalle pienen pettymyksen. Kirjoittajat perustelevat käsittelemiensä asioiden rajauksen kuitenkin nimenomaan tutkimuksellisesti: Raamatun tekstien kirjoittajat eivät olleet kiinnostuneita kuvailemaan tuolia, jolla he ovat istuneet, vaatteita, joita he ovat pitäneet, ruokaa, jota he ovat syöneet ja palvelijoita, joita he ovat käskeneet. Arki on Raamatussa häivytetty lähestulkoon tutkijoiden ulottumattomiin tekstien sanoman ensisijaisuuden kustannuksella. Tämän kanssa tutkijoiden on elettävä.

Näin ollen kirjoittajien on täytynyt tukeutua yleisempiin lähteisiin: vertailevien kirjallisten lähteiden lisäksi arkeologiaan, antropologiaan ja kansantieteeseen. Lähdemateriaali on ollut valtava, mikä on johtanut käytännössä siihen, että teksti liikkuu paikoitellen hyvin yleisellä tasolla. Kirjallisten ja arkeologisten lähteiden käyttöarvon kirjoittajat punnitsevat tekstissään asiantuntevasti.

Tutkimusmenetelmät ja lähteet esitellään kirjan alussa (s. 14–25) erillään tutkimustuloksista eli varsinaisesta arjen kuvauksesta (poikkeuksena s. 148–150 ”Roomalaisajan lähteet ja väestötieteellinen tieto”). Mikäli lähdekritiikki olisi kirjoitettu yksittäisten elämänilmiöiden kuvauksen yhteyteen, olisi tämä tuonut yksittäisistäkin esimerkeistä tehtyihin johtopäätöksiin vivahteikkautta lähteiden asettamien rajoitusten ja kiistanalaisen monitulkintaisuuden kautta. Koska nämä on kuitenkin pidetty kirjassa useimmiten erillään, ei lukija voi aina tietää, minkä tyyppisen lähdekritiikin seurauksena kirjassa tehtyihin yleistä-